

Erik Wikerståls glaspartier till Borgholms slottsruin.

Pluralism – ja tack!

ANDERS BODIN, *Arkitekt SAR/MSA, specialist kulturarvsfrågor, SFV*

DEN GENOMGÅNG av tio restaureringsprojekt som Konsthögskolans elever nyligen genomfört och som sammanfattas i detta nummer av Kulturvärden måste man nog läsa som en kritik av dagens svenska restaureringspraxis. Läsårets studier var en fortsättning in i nutiden av det föregående årets undersökningar, där grunddragen i den svenska medvetna monumentvården under hundra år avhandlades.

Dagens utsagda doktrin är att varje enskild situation är unik och måste få avgöra förhållningssättet vid en restaurering. Denna pluralism leder alltför ofta till godtycke snarare än till restaurering på byggnadens egna villkor, menar eleverna. Frågan är om det är ideologins (d.v.s. pluralismens) eller praktikens fel.

PLURALISMER

Det finns en pluralism som gäller målen och en pluralism som gäller medlen. Det första man får fråga sig är då: vad är målet med restaureringen av just det här monumentet? Till «byggnadens egna villkor» skulle då räknas byggnadens betydelse, dess skick och dess potential: för användning, som besöksmål, som dokument. Analysen skulle leda till att olika

yttre förhållanden gav olika restaureringsprogram. Är det egentligen inte denna analys vi gör? Eller borde göra, om vi hade lite bättre överblick.

En pluralism som gäller medlen handlar om en praktisk hållning till metoderna. Att ha en bred fördomsfri uppsättning av metoder för att nå målen – det är en balansakt. Ser vi närmre på en väl utförd restaurering, som Andreas Heymowskis av Bellmanshuset på Djurgården i Stockholm (som utförligt presenterades i Kulturvärden 1/2002), finner vi hela skalan från antikvariskt konserverade delar, frilagda äldre lager, tillagda nya lager, dolda delar som restaurerats med äldre teknik, dolda delar som restaurerats med ny teknik, till nytillskott som inte ska synas och nytillskott som ska synas. Ja, vi ser hela arsenalen av förhållningssätt tillämpade i ett och samma projekt, där varje val, i varje delsituation är noga begrundat, för att leda till huvudmålet. Är något annat än pluralism möjlig?

HUR DET GÖRS

All teori är grå, säger Goethe. För till sist beror det på hur det görs. Ibland tycks det som om just restaureringskonsten är extra förföljd av doktriner, charters och

paroller. För till sist, eller först, beror det på hur det gestaltas. Om detta talar vi alldeles för lite. Och ändå bygger vi våra teorier på goda exempel.

Ta Erik Wikerståls glaspartier till Borgholms slottsruin – modernt material i kontrast mot ålderdomligt murverk! Så kan vi läsa det som teori: det nya ska synas och kunna tas bort. Med denna teori skulle det egentligen kunna bli vilket resultat som helst. Genom glasets position till vägglivet, en minimal kontaktyta till murverket och ett speciellt reflexfritt glas, ser vi öppningarna som ännu djupare svalg än förr. Vi får med fönstren de rum som en gång var motivet för att bygga. Till detta kommer en rent sinnlig verkan av de blankt hårda och styva innefattade i eftergivligt bly. De små dubbarna som håller glaset på plats är sinnrikt formade. De syns inte, men vi som sett ritningen vet att de är formade med en Polhems mekaniska passion. (Det hör väl till arkitekturens märkligare värden att allt inte måste synas, bara vi vet att det är rätt gjort därinne i mörkret.)

Så lägger sig fler upplevelser bredvid de historiska dimensionerna. Tankarna går till Sigurd Lewerentz' värld, eller snarare till hans källor och hans poesi i sak. I

Esseltehuset på 1930-talet och i dag.

Fotomontage av Botaniska huset med inskissat magasinstorn.

konsten är verket större än teorin. Och – återigen – det beror på hur det görs. Vi borde tala mycket om detta och om hur vi skapar goda förutsättningar att arbeta på detta utforskande sätt.

Bellmanshuset och Borgholms slottsruin är exempel från 'den högre skolan' och det är väl det vi lägger in i ordet restaurering – en slags ROT-sektorns elitserie. Men utmaningarna finns också i byggnader som inte lika självklart är etablerade monument.

ESSELTEHUSET

Ett av den svenska funktionalismens huvudverk, Esseltehuset mitt emot Stockholms centralstation på Vasagatan, byggdes om ganska ovarsamt under 1970-talet. Interiören blåstes ut, de spröda vita fönstersnickerierna byttes mot klumpiga av mörkbrun aluminium och glas av den mörkaste solreflekterande sorten. Den karaktäristiska sirliga ljusreklamen och markisraderna hade då redan försvunnit. När byggnaden kom under Statens fastighetsverks förvaltning förra året dröjde det inte länge förrän tanken växte fram att byta de tekniskt dåliga fönstren. Och när alla sett fotografierna från husets glansdagar framstod det som fullständigt

självlkärt att byggnaden till sitt yttre skulle återställas till ursprungligt skick – en restaurering i ordets ursprungliga mening av just återställande. Ljusreklamen som förr annonserade verksamheten ska förstås inte kopieras, men genom att backa tillbaka till formens ursprung – storstadsmässigt lysa upp natten och ge den fina detaljskalan åt de upprepande byggnadsmassorna – kan vi kanske hitta en ny form. Det beror på hur det görs. Alltså: ett självklart och inte alltför svårt och 'ideologiskt rätt' återställande och ett mycket svårt nytt gestaltungsarbete.

BOTANISKA HUSET

Som en fristående länga söder om det väldiga Naturhistoriska riksmuseet norr om Stockholms universitet invigdes 1916 det Botaniska museet. Det skulle hysa verkliga skatter: Linnés lärjungars stora samling torkade växter inhämtade under många års resor runt hela världen. Här fanns både samlingen och dess forskare. Inget har egentligen hänt med byggnaden sedan den uppfördes, utom att arbetsplatserna har blivit otjänliga och den spröda växtsamlingen far alltmer illa. Nu vill staten ge den en säker och skyddad permanent förvaring. I det förslag som nu

är under utredning ska ett magasinstorn uppföras i anslutning till det gamla husets trapphus mot baksidan. Här kan alla teknikkrävande arkiv samlas. Lösningen – ett modernt tillägg som avlastar den gamla byggnaden från all teknik och möjliggör en restaurering på byggnadens egna villkor. Är tillbyggnaden ett nödvändigt ont? Nej! Vi har möjligheten att visa upp – och det kan väl inte vara hädiskt att skriva i en tidskrift som heter Kulturvärden – ett verkligt kulturarv. Att stolt och synligt få visa upp detta världsunika jätteherbarium mitt i Nationalstadsparken bör kunna bli en storartad kulturarvssatsning. Men det är ett krävande gestaltungsarbete där tyvärr inga ideologier kan bistå. Framgången beror på hur det görs.

Det framgår väl att jag inte är lika pessimistisk då det gäller den 'ideologiernas upplösning' som eleverna vid Konsthögskolans restaureringsavdelning är. Den rådande pluralismen håller bra som ideologi. Men alldeles för lite uppmärksamhet har ägnats den utbildning, den förkovran, de urvalsprocesser och de arbetsförhållanden som den ansvarigt gestaltande arkitekten arbetar under. **KV**